

PIJPAARDEN BEELDJE X

In het zand onder de vloertegels van zijn huis te Heusden, Putterstraat 29, vond de heer P. van Hout een gaaf bewaard beeldje. Het Kind Jezus is hier afgebeeld als wikkelkind; het draagt op de borst een klein kruisje en op het hoofd een soort mijter. Het beeldje is van witte pijpaaarde maar de tien wikkelbanden dragen nog alle resten van rode verf, waarmede de wikkels blijkbaar oorspronkelijk geheel bedekt waren; de hoogte is 77 mm, de breedte 15 mm. De platte achterzijde doet vermoeden, dat dit beeldje niet behoort tot de oudere groep pijpaaarden beeldjes, maar van jongere datum is en dienst heeft gedaan als koekversiering. In een uitvoerig artikel „De patacons of schildkens onzer Nieuwjaarskoeken” (in *Ars Folklorica Belgica* 1949, p.107-148) heeft J. Pieters deze typisch Belgische produkten van witte pijpaaarde, meestal met waterverf beschilderd, beschreven; de grootte varieert van 6 tot 30 cm. In Duitsland, Frankrijk en Noord-Nederland zijn dergelijke beeldjes niet bekend, evenmin als in Engeland, hoewel de Engelse bakkers met Kerstmis wel „Christmas batches” maken, koeken in de vorm van een wikkelkind. De oudste stenen koekversieringen zijn ovaal van vorm en staan o.a. afgebeeld op de Antwerpse Nieuwjaarsprentjes uit het einde van de 17de eeuw (J. Pieters, l.c., afb. 31 en afb. V-bij p. 164; W. Knippenberg, *Oude Nieuwjaarswensen, Brabantia* 11, 1962, p. 3-13 en afb. blz. 4). Op deze Nieuwjaarsprentjes, vaak gekleurd en soms „aangekleed”, staat meestal een gekroond Kind Jezus met in zijn armen een Nieuwjaarskoek, die beladen is met drie ovale schilden. De naam „patacon” (een zilveren rijksdaalder uit de Spaanse tijd), „schild” en „maan” duidt aan, dat de ronde en platte vormen ook reeds vroegtijdig in gebruik waren. Pater Adriaan Poirters S.J. schreef in 1647 in zijn boekje „Den Alderheijlichsten Naem voor een Nieu-Jaer-Gift”: „Ick sal u het Jesusken als een schildeken in uwen nieuw-jaer planten.”

Daar sommige kerstkoeken zelf ongeveer de vorm hadden van een ingebakerd kindje, kwamen op deze koeken ook langwerpige stenen wikkelkindjes voor, soms met een of ander hoofddekseel. Al deze pijpaaarden koekversieringen zijn tot in de 20ste eeuw hier en daar in gebruik gebleven.

Volgens J. Pieters zijn er ruim 1200 verschillende onderwerpen bekend, die als koekversiering dienst deden: bloemen, bloemkorven en fruitmanden, dieren o.a. hanen, pauwen, zwanen, hazen en konijnen, honden, katten en paarden, ruiters en trommelslagers, schepen met matrozen, kinderen met poppen en allerlei ambachtslieden met hun instrumenten. Onder de afgebeelde heiligen komen naast Maria met het Kind ook vaak Antonius Abt, St. Nicolaas of St. Maarten voor. Tot de bijbelse onderwerpen behoren Adam en Eva onder de levensboom, de druivetrodraggers uit het Beloofde Land, Driekoningen, Christus hangend aan het kruis en het Kind Jezus, dat soms rust op een kruis.

Het beeldje uit Heusden behoort wel tot deze laatste groep en zal een uit België afkomstige kerstkoek eens hebben gesierd.

W.H.Th. KNIPPENBERG